IQTISODIY MASALALARNI YECHISHDA AXBOROT TEXNOLOGIYALARI VA TIZIMLARIDAN FOYDALANISH

Muallif:

Maqsetbaeva Sarbinaz

Qoraqalpoq Davlat Universitet,

"Iqtisodiyotda axborot texnologiyalari va tizimlar"

ixtisosligi 1-kurs magistranti.

Annotatsiya (o‘zbek). Ushbu tezis iqtisodiy masalalarni yechishda axborot texnologiyalari va axborot tizimlaridan foydalanishning nazariy-metodik asoslarini yoritadi. Maqsad raqamli ma’lumotlar, modellashtirish va qarorlarni qo‘llab-quvvatlash vositalari orqali boshqaruv samaradorligini oshirish mexanizmlarini asoslashdir. Metodlar sifatida iqtisodiy-statistik tahlil, optimallashtirish, simulyatsiya va axborot tizimlari arxitekturasi yondashuvlari qo‘llanadi. Ilmiy yangilik integratsiyalashgan ma’lumotlar oqimlari, KPI monitoringi va risklarni baholashni birlashtiruvchi amaliy model taklif etilishidadir.

Kalit so‘zlar: axborot tizimlari, iqtisodiy modellashtirish, KPI monitoringi, risklarni baholash, raqamli iqtisodiyot, qarorlarni qo‘llab-quvvatlash.

Аннотация (рус): В тезисе раскрываются теоретико-методические основы применения информационных технологий и информационных систем при решении экономических задач. Цель состоит в обосновании механизмов повышения эффективности управления за счет цифровых данных, моделирования и средств поддержки принятия решений. Используются методы экономико-статистического анализа, оптимизации, имитационного моделирования и проектирования архитектуры ИС. Научная новизна заключается в предложении прикладной модели, объединяющей интегрированные потоки данных, мониторинг KPI и оценку рисков в единый

управленческий контур.

Ключевые слова: информационные системы, экономическое моделирование, мониторинг KPI, оценка рисков, цифровая экономика, поддержка принятия решений.

Abstract (english). The paper examines the theoretical and methodological foundations of utilizing information technologies and systems for solving economic problems. The objective is to substantiate mechanisms for enhancing management efficiency through digital data, modeling, and decision support tools. Methods of economic-statistical analysis, optimization, simulation modeling, and IS architecture design are applied. The scientific novelty lies in the development of an applied model that seamlessly integrates data streams, KPI monitoring, and risk assessment into a unified framework.

Keywords: information systems, economic modeling, KPI monitoring, risk assessment, digital economy, decision support.

Zamonaviy iqtisodiy tizimlarning rivojlanishi boshqaruv qarorlarini qabul qilishda axborot resurslaridan samarali foydalanishni talab etadi. Bugungi kunda korxonalar va tarmoqlar darajasida iqtisodiy masalalarni yechish shunchaki an’anaviy hisob-kitoblar bilan cheklanib qolmasdan, katta hajmdagi ma’lumotlarni real vaqt rejimida qayta ishlash, ko‘p mezonli optimallashtirish va strategik prognozlashni taqozo etmoqda [1]. Bu jarayonda axborot texnologiyalari (AT) va integratsiyalashgan axborot tizimlari (AT) iqtisodiy jarayonlarning barqarorligini ta’minlovchi va raqobatbardoshlikni oshiruvchi asosiy drayverga aylandi [2].

Iqtisodiy masalalarni yechishda ATdan foydalanishning nazariy asoslari boshqaruv samaradorligini oshirish mexanizmlariga tayanadi. Raqamli ma’lumotlar oqimi korxonaning ichki va tashqi muhitidagi o‘zgarishlarni aks ettirib, modellashtirish tizimlari uchun poydevor yaratadi. Qarorlarni qo‘llab-quvvatlash tizimlari (DSS) esa rahbariyatga turli iqtisodiy ssenariylarni simulyatsiya qilish va eng

maqbul strategiyani tanlash imkonini beradi [2]. Mazkur yondashuv iqtisodiy barqarorlikni ta’minlashda muhim ahamiyatga ega.

Mavjud muammolarni tizimli hal etish uchun korxonaning barcha boshqaruv bo‘g‘inlarini qamrab oluvchi integratsiyalashgan axborot-analitik model taklif etiladi. Taklif etilayotgan model uchta o‘zaro bog‘liq blokdan iborat:

1. Ma’lumotlar integratsiyasi bloki: bu bosqichda turli manbalardan kelayotgan moliyaviy, ishlab chiqarish va marketing ma’lumotlari yagona omborga yig‘iladi ва qayta ishlanadi [3].
2. KPI monitoringi bloki: korxonaning strategik maqsadlariga erishish darajasini ko‘rsatuvchi asosiy samaradorlik ko‘rsatkichlari (KPI) dinamikasini doimiy tahlil qilib boradi.
3. Risklarni baholash bloki: iqtisodiy va moliyaviy risklarni erta aniqlash va ularning ta’sirini minimallashtirish bo‘yicha prognoz modellarini shakllantiradi [1].

Ushbu bloklarning yagona axborot platformasida birlashtirilishi boshqaruv tizimining moslashuvchanligini (agility) keskin oshiradi. Ma’lumotlar oqimining uzluksizligi va tahliliy hisob-kitoblarning avtomatlashtirilishi tufayli qaror qabul qilish vaqti qisqaradi hamda risklarni erta aniqlash imkoniyati kengayadi. Shu bilan birga, ma’lumotlar sifati, integratsiya arxitekturasi, axborot xavfsizligi va KPI tizimining to‘g‘ri dizayni kutilgan iqtisodiy samaraga erishishning hal qiluvchi shartlari bo‘lib qoladi [3].

Taklif etilgan integratsiyalashgan axborot-analitik model ma’lumotlar oqimlari, analitik hisob-kitoblar va boshqaruv panelini yagona konturda birlashtirib, tarmoq va korxona darajasida amaliy qo‘llash uchun metodik asos yaratadi. Kelgusida modellarni real vaqt ma’lumotlari bilan boyitish, izohlanadigan sun’iy intellekt yondashuvlarini joriy etish [6] va ma’lumotlar boshqaruvi standartlarini chuqurlashtirish orqali natijalarni yanada barqaror qilish mumkin [5].

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. Сатторов А. Ж. Иқтисодий таҳлил ва прогнозлаш: назария ва амалиёт. Тошкент: Иқтисод-Молия, 2019. 320 б.

2. Laudon K. C., Laudon J. P. Management Information Systems: Managing the Digital Firm. Harlow: Pearson, 2020. 640 p.

3. Коблов А. С. Информационные системы в экономике: учебное пособие. Москва: КНОРУС, 2018. 248 с.

4.Абдуллаев А. М. ва бошқ. Рақамли иқтисодиёт: дарслик. Тошкент: Инновацион ривожланиш нашриёт-матбаа уйи, 2021. 280 б.

5.Turban E., Outland J., King D., Lee J. K., Liang T. P., Turban D. C. Electronic Commerce 2018: A Managerial and Social Networks Perspective. Cham: Springer, 2018. 830 p.

6.Гулямов С. С. ва бошқ. Блокчейн технологиялари рақамли иқтисодиётда: ўқув қўлланма. Тошкент: ТДИУ, 2019. 196 б.